

Ο τολμών νικά

Σάββας Πατσαλίδης

Ομότιμος καθηγητής του Τμήματος Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας,

ΑΠΘ

Μπήκα στη Σχολή το 1970, όταν ακόμη το Τμήμα, Ινστιτούτο τότε, προσπαθούσε να σταθεί στα πόδια του, σαν ένα νεογνό που αναζητά τον προσανατολισμό του μέσα στον κόσμο.

Στην αρχή ήμασταν μέρος του Ινστιτούτου Ξένων Γλωσσών και Φιλολογιών που ιδρύθηκε με τον νόμο 5139 της 1ης Οκτωβρίου 1931, επί Προέδρου της Δημοκρατίας Αλέξανδρου Ζαΐμη και Υπουργού Παιδείας Γεωργίου Παπανδρέου με ένα διπλό όραμα. Από τη μία πλευρά, να καταρτίζονται ικανά στελέχη για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και από την άλλη, να διαμορφώνονται επιστήμονες ικανοί να προχωρήσουν στην έρευνα.

Με αυτό το σχήμα και με αυτή τη λογική άρχισε να λειτουργεί το 1951 μέχρι το 1982 το Τμήμα μας, οπότε άλλαξε το καθεστώς του και μετονομάστηκε πλέον σε Τμήμα.

Η πορεία μέχρι τότε ήταν γεμάτη προκλήσεις, όχι μόνο οργανωτικές ή διοικητικές. Υπήρχαν και αντιστάσεις από άλλα τμήματα φιλολογίας, τα οποία αντιμετώπιζαν με επιφυλακτικότητα –αν όχι με καχυποψία– κάθε μορφή ανεξαρτητοποίησης. Μέσα σε αυτό το κλίμα δεν ήταν εύκολη η

ανάπτυξη ενός πλήρους και ενημερωμένου προγράμματος σπουδών που να επικεντρώνεται συστηματικά τόσο στη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας όσο και της λογοτεχνίας. Παρ' όλα αυτά, υπήρχε ένα διάχυτο πνεύμα ενθουσιασμού, αισιοδοξίας και αγάπης για το τμήμα. Από όλους.

Θυμάμαι ακόμη το **πρώτο σπουδαστήριο** που πρόλαβα στην παλιά Φιλοσοφική Σχολή. Μια μικρή αίθουσα με έναν ελάχιστο αριθμό βιβλίων. Ήταν μια κατ' ευφημισμό βιβλιοθήκη σχεδόν συμβολική. Κι όμως, για εμάς τότε αποτελούσε έναν μικρό θησαυρό. Εκεί καθόμασταν με τις ώρες, ξεφυλλίζοντας ό,τι υπήρχε διαθέσιμο, συζητώντας, διαφωνώντας, προσπαθώντας να καταλάβουμε τι σημαίνει να σπουδάξεις αγγλική γλώσσα και λογοτεχνία.

Θυμάμαι ακόμη την **πρώτη θεατρική ομάδα** που φτιάξαμε μόλις μπήκαμε στο Τμήμα. Ήμασταν όλοι χάλια, όμως ο ενθουσιασμός ήταν τόσο μεγάλος, που τίποτα δεν μας άγγιζε. Έτσι ήταν η ζωή σε αυτό το τμήμα από την αρχή. Μια συνεχής δοκιμή και δοκιμασία.

Τότε περίπου το Τμήμα υποδέχτηκε και την άφιξη των πρώτων διδακτόρων, τον **Στάθη Ευσταθιάδη** και τον **Λευτέρη Παναγόπουλο**, οι οποίοι σε συνδυασμό με την πρόσληψη νέων καθηγητών, άρχισαν να χαράσσουν ένα σαφέστερο επιστημονικό προσανατολισμό. Αλλαγή που ενισχύθηκε και από το γεγονός ότι το 1975, το Τμήμα απέκτησε τον δικό του χώρο στη Νέα Φιλοσοφική Σχολή, όπως και τη δική του βιβλιοθήκη.

Το **1982 η Τζίνα Πολίτη** γίνεται η πρώτη πρόεδρος του Τμήματος, σηματοδοτώντας μια νέα περίοδο στην ιστορία του. Την ίδια χρονιά έχουμε τη δημιουργία ξεχωριστού Τομέα Γλώσσας και Γλωσσολογίας.

Το **1986** το τμήμα δημιουργεί την **πρώτη θεατρική ομάδα**, το **BOLD**, ανεβάζοντας δεκάδες παραστάσεις, ταξιδεύοντας στο εξωτερικό, δημιουργώντας έναν μικρόκοσμο δημιουργικότητας και φιλίας.

Το **1987** έρχεται και ο επίσημος **διαχωρισμός ανάμεσα στην αγγλική και την αμερικανική λογοτεχνία**. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1990, οι δύο τομείς ιδρύουν τις **δυο ενώσεις, Αγγλικών και Αμερικανικών Σπουδών** και συνδέονται με τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές.

Την ίδια περίπου περίοδο το Τμήμα εκδίδει και το **διεθνές περιοδικό GRAMMA**, που θα αποτελέσει για πολλά χρόνια έναν σημαντικό διάυλο επικοινωνίας με τη διεθνή επιστημονική κοινότητα.

Όλες αυτές οι εξελίξεις δίνουν στο Τμήμα έναν χαρακτήρα ολοένα και πιο δυναμικό και ξεχωριστό, που ενισχύεται και από τη συνεχή παρουσία ξένων καθηγητών μέσω των προγραμμάτων του **Βρετανικού συμβουλίου και της Φουλμπραϊτ**, όπως και τις προσλήψεις νέων καθηγητών, τον πολλαπλασιασμό των κατόχων διδακτορικού, τα μεταπτυχιακά προγράμματα, τις συνεργασίες με πανεπιστήμια του εξωτερικού, τη συμμετοχή σε διεθνή συνέδρια, σε ευρωπαϊκά προγράμματα κ.λπ

Μολονότι ηλικιακά νέο, το Τμήμα δεν κρύβει τις ανησυχίες και τις φιλοδοξίες του.. Με τις κεραίες του στραμμένες και στο εξωτερικό, παρακολουθεί, καταγράφει, συμμετέχει σε ένα εξωστρεφή διάλογο, πρωτόγνωρο για τα πανεπιστημιακά μας δεδομένα.

Για πρώτη φορά σε ελληνικό πανεπιστήμιο άρχισαν να **διδάσκονται μαθήματα που μέχρι τότε θεωρούνταν σχεδόν αδιανόητα** για τον ελληνικό ακαδημαϊκό χώρο. Όπως, μαθήματα σημειωτικής, κινηματογράφου, θεάτρου, εθνοτικών σπουδών, μετα-αποικιακών σπουδών, σπουδών φύλου και φυλής, σύγχρονων θεωριών όπως ο μεταμοντερνισμός, ο φεμινισμός, ο στρουκτουραλισμός, η λογοτεχνία της μετανάστευσης, της επιστημονικής φαντασίας, της διαπολιτισμικότητας.

Ο Τομέας γλώσσας, εφαρμοσμένης και θεωρητικής γλωσσολογίας δίνει τον δικό του αγώνα με το εργαστήριο φωνητικής/φωνολογίας, την Εποπτεία του Πειραματικού Σχολείου, το εργαστήριο γλωσσικής ανάπτυξης για μαθητικό κοινό, για δίγλωσσα/πολύγλωσσα άτομα, άτομα με διαταραχές επικοινωνίας, το εργαστήριο μετάφρασης, μεταξύ πολλών άλλων.

Το 2003 δημιουργείται άλλος ένας καινοτόμος τομέας, της **Μετάφρασης και Διαπολιτισμικών Σπουδών**.

Παρόλα τα περιορισμένα οικονομικά του μέσα το Τμήμα δεν ηρεμεί. Διοργανώνει διαρκώς δεκάδες διεθνή συνέδρια με κορυφαίους ομιλητές, εκδίδει τόμους πρακτικών, ωθεί τα μέλη του να ταξιδεύουν διαρκώς για να

συμμετέχουν σε επιστημονικές συναντήσεις, επιτροπές και ερευνητικά προγράμματα.

Η **βιβλιοθήκη**, που κάποτε αριθμούσε μερικές δεκάδες τόμους, σιγά-σιγά αποκτά όγκο, επαγγελματική οργάνωση στα πρότυπα μεγάλων βιβλιοθηκών του εξωτερικού. Στις επιλογές της είναι εύκολο να δει κανείς συσσωρευμένα και τα συστατικά της φυσιογνωμίας του τμήματος, τα ερευνητικά ενδιαφέροντα των καθηγητών και των φοιτητών.

Βέβαια θα ήταν λάθος να δούμε την ιστορία του Τμήματος σήμερα απλώς και μόνο ως μια σειρά διοικητικών μεταβολών ή ως έναν κατάλογο μαθημάτων ή επιτευγμάτων.

Η ουσία βρίσκεται αλλού και πίσω από όλα αυτά: βρίσκεται στον τρόπο με τον οποίο το τμήμα ανέπτυξε την εκπαιδευτική φιλοσοφία του και έφτασε έως εδώ. Γιατί αυτή η φιλοσοφία είναι που κάνει και την ειδοποιό διαφορά. Χάριν σε αυτή τη φιλοσοφία το τμήμα δικαιούται να λέει και να υπερηφανεύεται ότι ανήκει στην εμπροσθοφυλακή της πανεπιστημιακής παιδείας στην χώρα.

Καταρχάς σημειώνω το αυτονόητο: *τα πανεπιστήμια δεν είναι μουσεία γνώσης*. Δεν είναι αποθήκες βιβλίων, ούτε μηχανισμοί αναπαραγωγής ή ανακύκλωσης της ήδη κεκτημένης γνώσης. Είναι χώροι όπου η γνώση δοκιμάζεται, αμφισβητείται όπου χρειαστεί, και ανανεώνεται.

Ο **Bertrand Russell**, είχε πει ότι η αξία της φιλοσοφίας βρίσκεται ακριβώς στην αβεβαιότητά της. Έτσι και σε ένα χώρο όπως το πανεπιστήμιο **η βεβαιότητα δεν πρέπει να θεωρείται αρετή.**

Και πώς θα μπορούσε να είναι αλλιώς όταν σε μια αίθουσα διδασκαλίας ο μόνος που γερνάει είναι ο διδάσκων. Αυτή είναι και η μόνη βεβαιότητα: το γήρας. Αυτοί που κάθονται στα έδρανα είναι πάντα νέοι. Και αυτοί φέρνουν μαζί τους νέες ανησυχίες, απορίες, νέες εμπειρίες, νέους τρόπους να βλέπει κανείς τον κόσμο. Και κάθε διδάσκων οφείλει να παραμερίζει τις βεβαιότητές του και να αφουγκράζεται αυτές τις μεταβολές, να τις κρίνει, να τις συγκρίνει, να τις αφήνει ακόμη και να τον ταραίζουν λίγο, γιατί, εδώ που τα λέμε, **η αλήθεια όταν είναι πράγματι αλήθεια σπάνια είναι ήρεμη.**

Θέλω να πω ότι η ευεργετική γνώση δεν μονολογεί. Διαλέγεται. Καμία ιδέα δεν ωριμάζει μέσα στη σιωπή της απομόνωσης· χρειάζεται την παρουσία του άλλου.

Και σε αυτή τη σχέση ανάμεσα στον διδάσκοντα και τον φοιτητή, ανάμεσα στο Τμήμα και την εποχή του κρύβεται, κατά τη γνώμη μου, το μυστικό της δυναμικής και της δημιουργικότητας του Τμήματός μας.

Δεν είναι τυχαίο ότι πολλές από τις πρωτοβουλίες που αναπτύχθηκαν στο Τμήμα μας δεν ήταν απλώς διοικητικές αποφάσεις ή απλώς διεύρυνση της ύλης. Ήταν μια συνειδητή προσπάθεια να ανοίξει το τμήμα προς τα ερωτήματα που ήδη διαμόρφωναν τον σύγχρονο κόσμο.

Ήταν ένας τρόπος να πούμε και να δείξουμε ‘ότι «ο κόσμος αλλάζει». Και ένα πανεπιστημιακό τμήμα οφείλει να το καταλαβαίνει. Οφείλει να ανοίγεται στις νέες θεωρίες, στις νέες μεθόδους, στις νέες μορφές πολιτισμικής έκφρασης. Να τις ερμηνεύει, να τις αξιολογεί. Και να πορεύεται. Και το Τμήμα μας δεν φοβήθηκε να κινηθεί και να δοκιμαστεί και εκτός πεπατημένης. Και η τόλμη αυτή είναι ίσως ένα από τα σημαντικότερα κεφάλαια της ιστορίας του.

Ο μεγάλος φιλόσοφος της παιδείας **John Dewey** είχε γράψει κάποτε ότι «η εκπαίδευση δεν είναι προετοιμασία για τη ζωή· είναι η ίδια η ζωή». Αν αυτό πιστεύουμε ότι ισχύει, τότε το πανεπιστήμιο δεν μπορεί να ζει αποκομμένο από τον χρόνο του. Οφείλει να κινείται μαζί του, να τον ερμηνεύει, να τον διαβάζει, αλλά και να τον κρίνει, γιατί χωρίς κρίση δεν υπάρχει πρόοδος.

Κάτι ανάλογο υπογράμμισε και η **Hannah Arendt**, όταν έγραφε ότι κάθε εκπαιδευτικός θεσμός βρίσκεται πάντοτε ανάμεσα σε δύο ευθύνες: να διαφυλάξει την παράδοση και ταυτόχρονα να προετοιμάσει τον κόσμο που έρχεται. Αυτή η ισορροπία ανάμεσα στη συνέχεια και την ανανέωση είναι ίσως η πιο δύσκολη, αλλά και η πιο γόνιμη αποστολή ενός πανεπιστημιακού τμήματος.

Γιατί η παράδοση χωρίς ανανέωση οδηγεί στη νεκροφιλία

Όπως και η ανανέωση χωρίς παράδοση οδηγεί στην επιπολαιότητα

Και αν κοιτάξουμε την ιστορία του Τμήματός μας μέσα από αυτό το πρίσμα, θα δούμε ότι μεγάλο μέρος της πορείας και της επιτυχίας του οφείλεται ακριβώς σε αυτή την ισορροπία. Από τη μία καλλιέργησε σοβαρά την κλασική φιλολογική παιδεία—γλώσσα, λογοτεχνία, γλωσσολογία—και από την άλλη δεν δίστασε να ρισκάρει, να ανοίξει τις πόρτες του σε νέες ιδέες και μορφές πολιτισμικής έκφρασης.

Η πρόοδος της γνώσης προκύπτει μέσα από τη δοκιμή και την ενδεχόμενη διάψευση. Και ένα πανεπιστημιακό τμήμα που φοβάται να θέτει ερωτήματα, είναι καταδικασμένο να επαναλαμβάνει τον εαυτό του.

Ιδιαίτερα σήμερα, σε έναν κόσμο που αλλάζει με ρυθμούς ίσως ταχύτερους από ποτέ, η ανάγκη αυτή είναι πιο επιτακτική από ποτέ. Η τεχνολογία μετασχηματίζει τον τρόπο που επικοινωνούμε, διαβάζουμε, γράφουμε, σκεφτόμαστε.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, τα τμήματα ανθρωπιστικών σπουδών έχουν κρίσιμο ρόλο να διαδραματίσουν: ***να βοηθήσουν την κοινωνία να κατανοήσει τον εαυτό της.***

Να κάνουν τον κόσμο να αγαπήσει ξανά τον Λόγο, να τον δουν σαν εργαλείο περιπέτειας, όχι σαν βιβλιοθήκη με ράφια σιωπής.

Δεν ξέρω πώς θα είναι το Τμήμα μας σε τριάντα ή σαράντα χρόνια. Εκείνο όμως που μπορώ να πω με κάποια σιγουριά είναι ότι το μέλλον του θα εξαρτηθεί από την ικανότητά του να παραμένει ανοιχτό σε νέες ιδέες, νέες

προσεγγίσεις, νέες γενιές ανθρώπων. Με άλλα λόγια, από την ικανότητά του να συνεχίζει να μαθαίνει. Να πορεύεται απορώντας. ***Μόνο όταν απορείς μαθαίνεις. Μόνο όταν απορείς αισθάνεσαι νέος.***

Δεν είναι τυχαίο που ο **Σωκράτης** θεωρούσε την απορία την αρχή της σκέψης. Και αιώνες αργότερα ο **Isaac Newton** είναι αυτός που θα πει: «“What we know is a drop, what we don't know is an ocean.”

Σε ανάλογο πνεύμα κινείται και ο μέγας **Shakespeare** όταν βάζει τον Hamlet να λέει στον φίλο του Horatio ότι υπάρχουν περισσότερα πράγματα στον ουρανό και στη γη από όσα μπορεί να φανταστεί η φιλοσοφία τους. “There are more things in heaven and earth, Horatio, / Than are dreamt of in your philosophy.”

Ίσως αυτό να είναι και το βαθύτερο νόημα της πανεπιστημιακής γνώσης: να μας θυμίζει διαρκώς ότι ο κόσμος είναι μεγαλύτερος από τις βεβαιότητές μας.

Η απορία δεν είναι αδυναμία της γνώσης· είναι η κινητήρια δύναμή της.

Γιατί τελικά το πραγματικό μέτρο ενός πανεπιστημιακού τμήματος δεν είναι μόνο τα βιβλία που εκδίδει ή τα συνέδρια που οργανώνει.

Είναι οι άνθρωποι που διαμορφώνει.

Οι απόφοιτοι που βγαίνουν στον κόσμο με την αίσθηση ότι η γνώση δεν είναι ένα κλειστό σύστημα, αλλά μια ανοιχτή περιπέτεια. Και αυτή η

περιπέτεια γίνεται ακόμη πιο κρίσιμη στις μέρες μας, όπως είπα, με την απαξίωση των ανθρωπιστικών σπουδών. Κι ας μην ξεχνάμε αυτό: όταν οι κοινωνίες υποτιμούν τις ανθρωπιστικές σπουδές, δεν φτωχαίνουν μόνο πολιτισμικά· φτωχαίνουν και δημοκρατικά.

Και αν το Τμήμα μας συνεχίσει με το ίδιο πείσμα και τον ίδιο ενθουσιασμό να διατηρεί αυτή τη στάση, τη διάθεση να δοκιμάζει, να ανανεώνεται, να απορεί, τότε είμαι βέβαιος ότι θα συνεχίσει να βρίσκεται στην εμπροσθοφυλακή των ελληνικών γραμμάτων..

Γιατί, τελικά, η πραγματική παράδοση ενός πανεπιστημιακού τμήματος δεν είναι η επανάληψη του παρελθόντος, αλλά η διαρκής δημιουργία του μέλλοντος με υγιή και ευεργετικά υλικά, ενός μέλλοντος που θα φέρνει τη φρεσκάδα της απορίας και τη ζωντάνια της τόλμης.

“We shall not cease from exploration...

And the end of all our exploring

Will be to arrive where we started

And know the place for the first time.”

γράφει ο T.S. Eliot στο ποίημά του **Four Quartets**.

Αυτή είναι και η ιστορία του Τμήματός μας, μια αέναη επιστροφή:

ξεκινάς από έναν τόπο, περιπλανιέσαι μέσα από ερωτήματα και ιδέες, και στο τέλος επιστρέφεις στο ίδιο σημείο — αλλά το βλέπεις για πρώτη φορά.

Όπως η Μιράντα **στην Τρικυμία του Σαίξπηρ**, τη στιγμή που εκστατικά αναφωνεί: “O brave new world,/ That has such people in’t!”

Η αίσθηση ανακάλυψης που ίσως βρίσκεται στον πυρήνα κάθε παιδείας: την πίστη ότι κάθε νέα γενιά μπορεί να δει τον κόσμο με φρέσκα μάτια.

Το Τμήμα μας φαντάστηκε το μέλλον ρωτώντας, απορώντας και τολμώντας.

Και συνεχίζει.